

---

Mocht Vree op dit persoonlijke punt terughoudend zijn geweest aangaande Kuypers, op het punt van Kuypers denken schenken zijn grondige studies veel klaarheid. Was reeds het samen met zijn *Doktorvater* Augustijn geschreven *Vast en veranderlijk* verhelderend, het geldt ook voor Vree's sindsdien verschenen studies over Kuypers predikantsjaren, de periode die wat zijn gedachtevorming betreft vanaf heden op zijn Vree's zal worden aangeduid als Kuypers precalvinistische periode. Want dat moet voor de globale beschouwer toch de belangrijkste correctie zijn die hij in het gangbare Kuypersbeeld heeft aangebracht: dat we Kuypers opvattingen niet langer ongeclausuleerd als calvinistisch kunnen aanduiden. Het is even wennen: zijn kritiek op de band van de staat met de kerk en zijn pleidooi voor een vrije kerk zijn dus *niet* 'zuiver calvinistisch' geïnspireerd, in tegenstelling tot wat vrijwel iedereen vanaf de negentiende eeuw tot en met Jan Bank in zijn Leidse afscheidscollege van 2005 betoogd hebben, zo laat Vree haast tussen neus en lippen weten.<sup>29</sup>

Daarmee dingt Vree niet af op de consistentie van Kuypers denken. Integendeel. Vanuit de vroege jaren van Kuypers gedachtevorming trekt hij herhaaldelijk lijnen door naar de jaren negentig van de negentiende eeuw, toen Kuypers ideeën hun meest uitgewerkte vorm kregen. Waar Vree steeds weer aandacht voor vraagt zijn twee aspecten bij Kuypers: in de eerste plaats het belang van zijn studie van A Lasco en Calvijn in het kader van de *Commentatio* uit 1860, Kuypers beantwoording van de Groninger prijsvraag. Toen legde Kuypers een arsenaal van gedachten aan waar hij een leven lang op heeft kunnen teren. Wie Vree's beschouwingen over deze studie naar deze twee theologen van de reformatie leest, struikelt over het woord 'nieuw'. Vree heeft de herkomst van Kuypers woorden 'organisme' en 'calvinisme' uitgeplozen, maar wie in Vree's Kuypers-publicaties het woord 'nieuw' traceert komt onherroepelijk uit bij de *Commentatio*. Daar is wat Vree betreft het intellectuele ei van Kuypers gelegd. Vree wordt niet moe te beklemtonen dat hier iets bijzonders, iets tegendraads gebeurt, iets dat het denken van de Groningers, van D. Chantepie de la Saussaye en van J.H. Scholten in de schaduw stelt: Kuypers keuze voor een kerkmodel waarin niet alleen God tot zijn recht komt, zoals dat zijns inziens bij Rome en bij Calvijn het geval was, maar voor een kerk voor God en mens, een kerk waarin de leden een koninklijk priesterschap vormen, een kerk van vrije mensen. Niemand had zo systematisch over de rol van gemeenteleden nagedacht en niemand zo nadrukkelijk de activiteit van de gemeenteleden vóór die van de kerkleiding behandeld als Kuypers. In dit stadium is nog maar weinig van Calvijn te bespeuren, maar eerder van A Lasco en verrassenderwijs ook van Schleiermacher, naast vooral ook veel van het

---

<sup>29</sup> J.Th.M. Bank, *De symfonie van kerk en staat* (Leiden 2005) 11; Vree, *Kuypers in de kiem*, 323, noot 438.